

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การจัดการความรู้ของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยการนำเอาความรู้เป็นฐานในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน ทำให้สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งพึ่งพิงทั้งด้านอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการวิจัยในครั้งนี้ ได้นำหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาใช้ในการศึกษาเป็นหลัก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นศึกษาปรากฏการณ์ของการจัดการความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน โคกใหญ่

พื้นที่ในการวิจัย

ความสำคัญของพื้นที่ในการศึกษา คือ การเลือกพื้นที่ซึ่งสามารถสะท้อนปัญหาของการศึกษาได้อย่างเหมาะสม และสามารถตอบปัญหาการวิจัยที่ต้องการได้ โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย จะเลือกศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน จนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว รางวัลพระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ และเป็นพื้นที่ที่ครอบคลุม 5 ตำบล และ 20 หมู่บ้าน

หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งมีตัวแทนจากพื้นที่ 2 อำเภอ 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ประกอบด้วย คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ จำนวน 42 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1) แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนโคกใหญ่ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา บริบทป่าชุมชนโคกใหญ่ แนวคิด หลักการ และรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างยั่งยืน ตอนที่ 3 องค์ความรู้ กระบวนการ และกลไกการจัดการความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างยั่งยืน และตอนที่ 4 บทเรียนองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ในการอนุรักษ์พัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างยั่งยืน

2) เครื่องบันทึกเสียงและเครื่องบันทึกภาพ เพื่อใช้สำหรับบันทึกเสียงการสนทนา การสัมภาษณ์ และบันทึกภาพกิจกรรม เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

3) แบบจดบันทึก โดยผู้วิจัยจะเตรียมไปสำหรับการจดบันทึกภาคสนาม(field note) โดยผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น คำให้สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ในช่วงแรกจะทำการจดบันทึกอย่างย่อก่อน แล้วจึงนำมาขยายความทันทีหลังการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนักวิจัย และผู้ร่วมวิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ ดังนี้

1) การวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยรวบรวมเอกสารมือสอง ได้แก่ เอกสาร ตำรา งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เคยศึกษาพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่มาก่อน

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Informal and indebt Interview) เลือกสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญต่อประเด็นการศึกษา และสามารถสะท้อนแนวความคิดของกลุ่มหรือเครือข่ายได้

3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อระดมความคิดเห็นของคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ในภาพกว้าง ก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์ในเชิงลึกเป็นรายบุคคล

4) การสนทนากลุ่ม (Group Discussion) ผู้วิจัยจะทำการสนทนากลุ่มกับกลุ่มคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชน

5) เข้าร่วมกิจกรรมและสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเครือข่ายป่าชุมชนขนาดใหญ่ เช่น การประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการ การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชน

6) การบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะใช้วิธีการบันทึกเสียงเพื่อเป็นการช่วยความจำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนเสมอ เมื่อได้รับอนุญาตจึงจะทำการบันทึก

7) การบันทึกภาพ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะใช้วิธีการถ่ายภาพเพื่อนำมาสะท้อน/เตือนความจำเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถระลึกถึงบริบท/บรรยากาศที่เกิดขึ้น โดยการสังเกต และระหว่างการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม หากจะมีการนำภาพถ่ายต่างๆ ไปใช้ในการยืนยันหรือใดๆก็ตาม ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ที่อยู่ในภาพก่อนเสมอ

จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น จะมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

- 1) ติดต่อกับผู้นำและกลุ่มแกนนำ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ชี้แจงลักษณะเนื้อหาของ การวิจัย ระยะเวลาของการวิจัย
- 2) สร้างสัมพันธภาพกับผู้นำ และกลุ่มแกนนำในพื้นที่
- 3) การเก็บข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่เป้าหมาย
- 4) การเก็บข้อมูลระดับลึกผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพื่อตอบประเด็นคำถามของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพนั้นมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบของข้อมูล เป็นกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยง หาข้อสรุป ตีความหมายเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองของคนในที่สามารถตรวจสอบได้และเชื่อถือได้ (Denzin & Lincoln ,2000)

ในการศึกษาครั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาจากการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล